

ÜLKE, Sema. (2021), “Vilfredo Pareto’nun Seçkinler Üzerine Bir Değerlendirmesi”,
Kadim Akademi SBD, C. 5, S. 2, s.128-132. Kitap İncelemesi
İnceleme Geliş Tarihi: 26.11.2021 / İnceleme Kabul Tarihi:21.12.2021

VİLFREDO PARETO’NUN SEÇKİNLER ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRMESİ Sema ÜLKE *

“Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü Kuramsal Bir Sosyoloji Uygulaması”

Çev. M. Z. Doğan, Ankara: Doğu Batı yayınları, 2. Baskı, 2010, 104 sayfa.

Vilfredo Paretonun sosyoloji biliminde klasiğin İngilizce ilk baskısı olan “Elitlerin Yükselişi ve Düşüşü” adlı eseri, sosyolojik yapıtıdır. Paretonun ekonometriden sosyoloji çalışmasına dönüşünü işaret eden uzun bir makalenin İngilizcedeki ilk eseri olarak bilinir. Kitap beş bölümden oluşmaktadır. Seçkinlerin Yükselişi ve Düşüşü’nün giriş bölümünde, tarihten alınmış örneklerle betimlenmiş kural niteliğinde önerme yer alır. Kalan üç bölümde ise işçi sınıfının iktidar mevkilerine tırmanışını yorumlamak ve bazı şeyleri bir dereceye kadar önceden tahmin etmek amacıyla kullanılmıştır.

İtalyan iktisatçı ve sosyolog olan Pareto, Torino Üniversitesinde matematik ve fizik eğitimi alır. 1877’den itibaren ekonomik kuramlarla ilgili yapıtlarını yayınlamaya başlar. 1893’te Lozan Üniversitesi’nde siyasal iktisat kürsüsüne atanır. Pareto sosyolojiye ve bazı politik bilimlere yaptığı katkılar onun daha geniş çevrelerce tanınmasını sağlamıştır. Pareto ününü ölümünden sonra elde etmiştir. Matematiği iktisadi çözümlere uygulamasının yanı sıra kitleler ve seçkinler arası etkileşim konusundaki kuramıyla da tanınır. Pareto’nun seçkinlerin dolaşımı kuramına göre, idealist hedefleri olan bir grup (aslanlar) iktidarı ele alır. Ama grup iktidarı sürekli olarak elinde tutabilmek için muhalefete (tilkilere) esas idealleriyle bağdaştırılmayacak ödünler vermek zorundadır. Bu sefer esnek tilkiler etkilerini artırmaya başlarlar ve sonunda iktidarı ele geçirirler.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, ulke5398@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-9813-8379

Pareto'nun seçkinlerin dolaşımına yönelik ilgisi sıklıkla belirtilir ve genellikle sosyolojisinin en ilginç kısmı olarak kabul edilir. Bireylerin oldukça farklı yeteneklerle doğduklarına ve oldukça farklı beceri ve yetenek kazandıklarına inanır. Pareto'ya göre, her toplumda sınıflar olduğu için her toplum heterojendir. Böyle bir heterojenlik zihinsel, ahlaki, fiziksel ve kültürel nedenlerle gerçekleşir, ancak sosyal dengenin ve düzenin korunmasına yardımcı olur.

Pareto insanların, fiziksel, ekonomik ve ahlaki olarak eşit olmadıklarını ileri sürer. Her sınıf ve toplumda bazı insanlar daha yetenekli ve başarılıdır. Bir grup ve sınıfta en yetenekli olanların elitler olduğunu vurgular. Pareto'ya göre seçkin (elit) terimi basitçe, “en güçlü, en enerjik ve kötülük kadar iyiliğe de yeteneği olan anlamında kullanır” (Pareto, 2010: 35). Daha sade bir şekilde ifade edilirse elitler, en iyi olanaklara sahip bir insan sınıfı olarak da açıklanabilir. Pareto'ya göre iktidardaki bir azınlık olan seçkinler için; her işte başarılı ve yetenekli olan ve yüksek mertebelere ulaşan azınlıktan bahseder. Başarılı iş adamları, akademisyenler, profesörler, sanatçılar gibi.

Pareto'ya göre seçkinlerin çalışması ve rolü, her toplumda her zaman işleyen iki tür faktörden etkilenir. Bunlar sabit olan bir tortu, diğeri ise türevdir. “Pareto'ya göre tortular, insan eylemlerinin temel güdüleridir. Türevler ise insan eylemlerinin dışsal ayrıntılarıdır” (Pareto, 2010: 11). Pareto, sosyal eylemlerin ardında yatan altı ana tortudan bahseder. “Bunlar: uyuşma: macera yaratma ve maceraya başlama eğilimi. Korunma: güvenliği oluşturma ve sağlamlaştırma eğilimi. Anamlılık: hissedilenleri çeşitli semboller aracılığıyla açıkça gösterme eğilimi. Sosyalleşme: diğer insanlarla ilişki kurma eğilimi. Bütünlük: kişinin kendisi için oluşturduğu iyi imajı sürdürme eğilimi. Seks: sosyal olayları erotik anlam kalıplarıyla değerlendirme eğilimi” (Pareto, 2010: 12).

Elitler yaşamın ihtiyaçlarını etkili bir şekilde karşılayabilmek için, bazen yenilikçi bazen de var olan düzeni meşrulaştırıcı eylemler gerçekleştirmek zorunda kalırlar. Bu yüzden hem uyuşma hem de korunma tortusunun var olması gereklidir. “Pareto'ya göre, özellikle belirtilmesi gereken önemli husus; konsolidatörlerin mevcut düzeni korumak için fiziksel güç kullanmada daha istekli olmalarıdır” (Pareto, 2010: 14). Pareto, yenilikçiler ve düzen savunucularının arasındaki istikrarsızlığın, yeni üyelerin seçkinler sınıfına katılımıyla önlenebileceğini söyler. Düzen savunucularından oluşan seçkinlerin zeki ve başarılı yenilikçileri aralarına kabul etmeleri önemli bir durumdur. Bu stratejiyi sürdürürken başarısızlığa uğrarlarsa bazı sorunlar ve devrimler ortaya çıkar.

Kitabın birinci bölümü “Bazı Sosyolojik Kurallar” olarak isimlendirilmiştir. Bu bölümde bazı sosyolojik teorilerle olguları karşılaştırır. İnsanların her zaman bir seçkin azınlığın boyunduruğu altında olduğundan bahseder. Fakat bu durumun bu şekilde devam etmediğini ileri sürer. Pareto'ya göre Seçkinlerin tarihi sürekli yükseliş ve düşüşün ve aynı zamanda durmadan devam eden yer değiştirmelerin tarihidir. Biri yükselirken diğersinin alçılması insanlık tarihinde şahit olduğumuz bir durumdur. “Eski seçkinlerin düşüşü, insani ve ahlaki duyguların yükselişi olarak görünür. Yeni seçkinin yükselişi ise aciz ve güçsüzün, nüfuzlu ve kuvvetliye karşı haklı çıkması olarak görünür” (Pareto, 2010: 39). Yeni seçkinlerin öncelikli amacı eskilerin yerine geçmek, gücü artırmak ve çoğunluğun iyiliğini düşündürmektir.

Kitabın ikinci bölümü “Dini Krizlerin Yükselme Dönemi” olarak isimlendirilmiştir. Pareto'nun dini kriz olarak bahsettiği şeyin bir bölümü iktidardaki seçkinlerin bağlı oldukları ve savundukları karşısında toplumda ön plana çıkan dini hassasiyetler, duygular ve fikir akımlarıdır. Bunlar kimi zaman Protestanlık, milliyetçilik ve sosyalizmdir. Aynı şekilde iktidardaki seçkinlerin de bağlı oldukları ve savundukları bir din mevcuttur. Bu dine dair veya din üzerinden yapılan birtakım uygulamalar belki kısıtlamalar da toplum nezdinde yeni bir dini krizin yaşanması üzerinde etkili olacaktır.

Seçkinler iktidarda oldukları süre içinde güç kaybedebilirler. Bu kendi doyumsuzlukları yüzünden ve onların karşısında sözde halkın haklarını arayan yeni seçkinlerin çabalarıyla gerçekleşir. Seçkin iktidardan düşerken güç kullanmaya daha az eğilimli olduğu gibi milli mirası yağmalama konusunda hırsını sürdürür. “Boyun eğmesi gerekli olan yerde boyun eğerek iktidarını sürdüren Roma ve İngiltere buna iyi bir örnektir. Ancak güçsüzleştiği halde imtiyazlarını korumak, belki de arttırmak için çaba sarf eden ve boyun eğmeyen Fransız seçkinleri 1789 devrimine imkân sağlamışlardır” (Pareto, 2010: 61-62).

Dini krizlerin yükselişiyle ortaya çıkan ve iktidara ve güce sahip olan yeni seçkinler güç kullanmaktan çekinmezler. Halkı umutlandıran bir kararlılık ve canlılıkla belirirler. İktidara geçen yeni seçkin de eski seçkin gibi bencil ve sömürü sergiler. Gün geçtikçe yeni seçkin de kendinden önceki düşen seçkinin yerini alacaktır.

Kitabın üçüncü bölümü “Eski Seçkinin Düşüşü” olarak isimlendirilmiştir. “Bir seçkin düşerken eş zamanlı olarak kendini gösteren iki işaretten söz edebiliriz: Düşen seçkin daha yumuşak, sağduyulu ve kendi gücünü kullanmaya daha az eğilimli olur. Diğer yandan açgözlülüğünü ve başkalarının mallarına olan hırsını kaybetmez, mümkün olduğunda

gayrimeşru yollardan zimmete geçirme ve ulusal mirası gasp etme eğilimindedir. Seçkinler düşüşleri esnasında insani duygular ve merhamet sergilerler, fakat bu iyilik bir zayıflık olmamak koşuluyla gerçeğe göre daha aldatıcıdır”(Pareto, 2010: 61).

Kitabın dördüncü bölümü “Yeni Seçkinin Yükselişi” olarak isimlendirilmiştir. Seçkinlerin büyük çoğunluğu burjuvalardan oluşmaktadır. “Yeni seçkinlerin liderlerinin istisnasız burjuva olmaları ve ahlaki anlamda karakterleri çökmüş olan ama zekâları öyle olmayan eski aristokrasi sınıfların ortaya çıkmaları da dikkat çekicidir” (Pareto, 2010: 78). Pratik bir zekâ, yüksek ahlak ve eğitim seçkini diğer insanlardan ayıran özelliklerdir. Yeni seçkinin ortaya çıkışı dini krizle bağlantılı olarak kendini gösterir. “Yükselen seçkin ortak ve ahlaki çıkarları korumak için gazete sahibi olur” (Pareto, 2010: 84). Burjuva basını ahlaki çıkarlardan çok kişisel çıkarlara hizmet etmektedir. Onlar beyefendiler tarafından desteklenirler.

Kitabın beşinci bölümü “Öznel Fenomen” olarak isimlendirilmiştir. Eski seçkinin düşüşünün ve yeni seçkinin yükselişinin tarihi bir döngüsellikten ibarettir. Öznel bakış açısıyla yeni ideolojinin peşinden koşan ve kendini bu davaya adanmış olan halk nesnel olarak yeni bir seçkinler grubunun iktidarına hizmet eder. Öznel fenomen dinsizliğe karşı dini, sömürüye karşı halkın devrimini işaret etse de nesnel fenomen iki seçkin arasındaki çatışmayı ifade eder. Toplumların tarihinde fikirler, ideolojiler ve sistemler değişir, arka planda ise toplumu sömürmekten vazgeçmeyecek olan seçkinler yer değiştirir. Yönetici sınıf, halkı kontrol altında tutmak için eski dini inançları kullanmak ister. Ancak insanlar bu eski inançlardan kurtularak yenilerine başvurur. İnsanlar şu an sadece bilimsel düşünceyle hareket ettiklerine inanırlar.

Pareto elit sınıfı yöneten seçkinler ve yönetmeyen seçkinler olarak iki kategoriye ayırmaktadır. Yöneten elit, hükümette önemli bir rol oynayan bireyi içeren elitler olarak sınıflandırılır. Yönetimsel olmayan bir elit ise, bireylerin geri kalanını içerir. Pareto'nun ana tartışması yöneten seçkinlere odaklanır. Ona göre yöneten seçkinler doğrudan ve dolaylı olarak yönetim ile ilgilidir. Çok önemli bir rol oynarlar ve toplumdaki itibarlı yerin tadını çıkarırlar. Yöneten olmayan seçkinler yönetme ile bağlantılı değildir. Toplumda yönetimi bir şekilde etkileyecekleri bir yer işgal ederler.

Pareto, seçkinlerin iki yönetime başvurarak kitleleri manipüle edebildiklerini ve kontrol edebildiklerini belirtir. Aslanlar ve Tilkiler arasındaki ünlü sava karşılık gelen güç veya dolandırıcılık savını kullanır. Tilkiler, sosyal gruplarda çevresel zorunluluklara esnek bir

şekilde adapte olma eğilimlerini içeren elitlerdir. Sahtekarlığa kadar giden stratejileri kullanırlar. Aslanlar ise, muhafazakâr seçkinlerdir. İnançları ve ideolojileri vardır. Grup sadakati ve sınıf dayanışması gösterirler. Güç kullanarak güç kazanırlar.

Pareto'nun seçkinlere ilişkin düşünceleri ilginç ve kesindir. Ona göre, her toplumun farklı seçkin grupları vardır. Sınıflarının en iyi ya da mükemmel üyeleri olan bu seçkinler her zaman azınlıktadır. Seçkinler her zaman hayati önem taşırlar ve her toplumun gelişimini veya ilerlemesini belirleyen onlardır. Pareto, seçkin denilen güce sahip olanlar ile elit denilen güce sahip olmayanlar arasında bir ayrım yapar. Toplum tarihi, yöneten seçkin ile yönetmeyen seçkin arasındaki ilişkilerin tarihi olarak görür. Seçkinlerin yükselişi ve Düşüşü, seçkin ve seçkin olmayan arasında ve yöneten seçkin ile yönetmeyen seçkin arasındadır.

Sonuç olarak Pareto, tarihi durmadan devam eden yer değiştirmeler ile tasvir eder. Pareto, seçkinlerin insanlık tarihindeki yerini yalnızca seçkinlerin doğasını ve rolünü üstlenerek tanımlar. Seçkinler arasında sürekli yükselme ve düşüş yaşanır. Ona göre insanlar her zaman seçkinler tarafından yönetilmişlerdir. Genel olarak, seçkinlerin yükselişi ve düşüşü iki şekilde gerçekleşir. İlk olarak, bazı seçkin olmayanlar, yeterlilikleriyle, elit seviyesine yükselebilir. İkincisi, devrim yoluyla tüm yönetim sınıfı yönetilenlerin statüsüne indirgenebilir. Pareto sağlıklı sosyal değişim için seçkinlerin dolaşımının gerekli olduğunu söyler. Pareto'ya göre, tüm elitler sonunda düşer ve hiçbir elit sonsuza kadar sürmez. Her elit bir şekilde çürümeye ve devrilmeye mahkûmdur. Eski seçkinler tamamen yaşlanır ve kendilerini savunmayı bırakırlar, ancak rakiplerine yardım ederler. Daha güçlü, enerjik bireyler ya burjuvazinin kendisinden ya da proletaryadan doğar. Yine de onlar da sonunda yükselen yeni seçkinlerin kurbanı olmaktan kurtulamazlar.

Bu kitap Seçkinlerin yükselişini ve düşüşünü detaylandıran dikkat çekici bir eserdir. Batı'da "güç kaymalarını" anlamakla ilgilenenler için okunması gereken bir metindir. İktidardaki azınlığa seçkin adını vererek teorisinin oluşturulmasına büyük katkı sağlayan Paretonun kendisidir. Pareto bu fikri kendi sosyolojisinin bir parçası olarak geliştirir. Çoğu seçkinin nasıl kendi kuyularını kazdığını göstermeye çalışmaktadır. Kitap içi dolu ifadeler ve okuyucuya anlamlı mesajlar vererek düşündürmektedir.